

UOT 372.881.111.1

Aynur Fizuli qızı Miriyeva

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin müəllimi

<https://orcid.org/000-0033155-464>

E-mail: miriyeva575@gmail.com

[https://doi.org/10.69682/arti.2026.93\(5\).119-122](https://doi.org/10.69682/arti.2026.93(5).119-122)

İNGİLİS DİLİ QRAMMATİKASININ MOBİL TƏTBİQLƏR VASİTƏSİLƏ KONTEKST ƏSASLI TƏDRİSİ

Aynur Fizuli Miriyeva

lecturer at Azerbaijan State Pedagogical University

CONTEXT-BASED TEACHING OF ENGLISH GRAMMAR THROUGH MOBILE APPLICATIONS

Айнур Физули гызы Мириева

преподаватель Азербайджанского Государственного Педагогического Университета

КОНТЕКСТНО-ОРИЕНТИРОВАННОЕ ОБУЧЕНИЕ АНГЛИЙСКОЙ ГРАММАТИКЕ ПОСРЕДСТВОМ МОБИЛЬНЫХ ПРИЛОЖЕНИЙ

Xülasə. Məqalədə ingilis dili qrammatikasının kontekst əsaslı tədrisinin müasir rəqəmsal texnologiyalar, xüsusilə mobil tətbiqlər vasitəsilə təşkili məsələləri nəzəri və praktik müstəvidə təhlil olunur. Müasir linqvopedagogikada qrammatikanın statik qaydalar sistemi kimi deyil, kommunikativ fəaliyyətin funksional komponenti kimi öyrədilməsi prioritet istiqamətlərdən biri hesab olunur. Bu baxımdan mobil tətbiqlər qrammatik strukturların real nitq situasiyaları, dialoqlar, interaktiv tapşırıqlar və situativ modellər daxilində mənimsənilməsi üçün çevik, əlçatan və motivasiyaedici mühit yaradır. Məqalənin məqsədi mobil texnologiyaların kontekst əsaslı qrammatika tədrisinə təsirini müəyyənləşdirmək, onların tələbələrin qrammatik kompetensiyasının və ümumi kommunikativ bacarıqlarının inkişafındakı rolunu araşdırmaqdır. Nəticə olaraq əsaslandırılır ki, mobil tətbiqlər qrammatikanın kontekstual tədrisinin səmərəliliyini artıran mühüm didaktik vasitədir və dil tədrisinin müasir texnoloji təşkili baxımından geniş perspektivlər açır.

Açar sözlər: *qrammatika tədrisi, kontekstual yanaşma, mobil tətbiqlər, rəqəmsal texnologiyalar, kommunikativ metodika, interaktiv təlim, ingilis dili*

Abstract. The article analyzes the theoretical and practical aspects of organizing context-based English grammar teaching through modern digital technologies, specifically mobile applications. In modern linguodidactics, teaching grammar not as a static system of rules but as a functional component of communicative activity is considered one of the priority directions. From this perspective, mobile applications create a flexible, accessible, and motivating environment for mastering grammatical structures within real speech situations, dialogues, interactive tasks, and situational models. The purpose of the article is to determine the impact of mobile technologies on context-based grammar teaching and to investigate their role in developing students' grammatical competence and general communicative skills. In conclusion, it is substantiated that mobile applications are an important didactic tool that increases the effectiveness of contextual grammar teaching and opens up wide perspectives in terms of the modern technological organization of language teaching.

Keywords: *grammar teaching, contextual approach, mobile applications, digital technologies, communicative methodology, interactive learning, English*

Аннотация. В статье анализируются теоретические и практические аспекты организации контекстно-ориентированного обучения грамматике английского языка с использованием современных цифровых технологий, в частности мобильных приложений. В современной лингводидактике обучение грамматике рассматривается не как усвоение статической системы правил, а как овладение функ-

циональным компонентом коммуникативной деятельности, что является одним из приоритетных направлений языкового образования. В этом контексте мобильные приложения создают гибкую, доступную и мотивирующую образовательную среду для усвоения грамматических структур в рамках реальных речевых ситуаций, диалогов, интерактивных заданий и ситуативных моделей. Цель статьи заключается в определении влияния мобильных технологий на контекстно-ориентированное обучение грамматике, а также в исследовании их роли в развитии грамматической компетенции студентов и их общих коммуникативных навыков. В результате обосновывается, что мобильные приложения являются важным дидактическим средством, повышающим эффективность контекстного обучения грамматике и открывающим широкие перспективы для современной технологической организации языкового образования.

Ключевые слова: обучение грамматике, контекстный подход, мобильные приложения, цифровые технологии, коммуникативная методика, интерактивное обучение, английский язык

Müasir dil tədrisi metodologiyasında qrammatikanın öyrədilməsi həm nəzəri, həm də praktik baxımdan əsas məsələlərdən biri hesab olunur. Uzun illər ərzində üstünlük təşkil edən ənənəvi yanaşmalar qrammatikanı qaydaların izahı, qəliblərin əzbərləndirilməsi və mexaniki təkrar üzərində qurmuşdur. Lakin belə yanaşma öyrənlərin dili real kommunikativ situasiyalarda sərbəst və məqsədyönlü şəkildə işlətməsi üçün kifayət qədər effektiv hesab edilmir. Rod Elis qeyd edir ki, qrammatik biliklərin real bacarığa çevrilməsi üçün onların müvafiq kontekst daxilində tətbiqi zəruridir [3, s. 84].

Kommunikativ dil tədrisi metodikasında qrammatika dilin məqsədi deyil, ünsiyyət məqsədlərinə çatmaq üçün vasitə hesab olunur. Riçards və Rodgersin fikrincə, qrammatik strukturlar yalnız formal model kimi deyil, kommunikativ funksiya daşıyan vahidlər kimi təqdim edilməlidir [8, s. 162]. Bu yanaşma tələb edir ki, hər hansı qrammatik forma dialoq, situasiya, mətn və real həyat ssenarisi daxilində öyrədilsin. Məsələn, indiki davamedici zaman forması müxtəlif kontekstlərdə müxtəlif funksiyalar yerinə yetirir: *I am working on a project now cümləsində hazırkı hərəkət*, *We are meeting tomorrow cümləsində isə gələcək plan ifadə olunur*. Buradan aydın olur ki, tələbə qrammatik formanı yalnız struktur səviyyəsində deyil, funksional və semantik səviyyədə də mənimsəməlidir.

Skot Sornburi vurğulayır ki, qrammatik formalar kontekst daxilində təqdim edildikdə onların yadda qalma səviyyəsi yüksəlir və praktik istifadəsi daha asan olur [13, s. 45]. Maykl Svan da qrammatikanı məna və məqsədyönlü istifadəni tənzimləyən dinamik sistem kimi xarakterizə edir [12, s. 18]. Ronald Langaker isə koqnitiv dilçilik baxımından qrammatikanın semantik mahiyyətini ön plana çəkərək göstərir ki, dil

strukturları insan idrakı ilə birbaşa bağlıdır və bu səbəbdən qrammatika tədrisi məna ilə vəhdətdə qurulmalıdır [6, s. 15].

Bu nəzəri yanaşmalar göstərir ki, kontekst əsaslı qrammatika tədrisi yalnız qayda öyrətmək deyil, həm də dilin real istifadəsini formalaşdırmaq məqsədi daşıyır. Celce-Murcia və Larsen-Freeman qrammatika tədrisinin forma, məna və istifadə komponentlərinin integrasiyası üzərində qurulmalı olduğunu bildirirlər [2, s. 27]. Məhz bu integrasiya müasir rəqəmsal vasitələrlə daha əlverişli şəkildə reallaşdırıla bilər.

Rəqəmsal texnologiyaların inkişafı qrammatika tədrisinin təşkilinə yeni imkanlar yaratmışdır. Mobil tətbiqlər vasitəsilə qrammatik materiallar qısa situativ mətnlər, mikro-dialoqlar, video fraqmentlər, səsli tapşırıqlar və oyunlaşdırılmış fəaliyyətlər şəklində təqdim olunur. Belə mühitdə qrammatika təcrid olunmuş qayda kimi deyil, kommunikativ fəaliyyətin bir hissəsi kimi mənimsənilir [1, s. 164].

Penni Ör qrammatika tədrisində məşq mərhələsinin vacibliyini qeyd edir və bildirir ki, strukturun mənalı istifadəsi öyrənmənin keyfiyyətini artırır [14, s. 83]. Jim Skrivener isə müəllimin vəsait seçiminin və öyrənmə fəaliyyətlərinin məqsədyönlü təşkilinin qrammatika dərsinin effektivliyində mühüm rol oynadığını vurğulayır [10, s. 167]. Mobil tətbiqlər bu baxımdan müəllimə və öyrənənə çoxşaxəli didaktik imkanlar verir. Məsələn, *Duolingo*, *Quizlet*, *BBC Learning English*, *Grammarly* və digər platformalarda qrammatik strukturlar çox vaxt konkret situasiyalar əsasında təqdim edilir. Tələbəyə sadəcə *“be + V-ing”* modeli verilmir; bunun əvəzinə vizual və ya mətn konteksti yaradılır: *She is talking to her manager now* və ya *They are travelling next week*. Bu tip təqdimat öyrənənə həm formanın quruluşunu, həm də həmin formanın hansı

kommunikativ məqsədə xidmət etdiyini dərk etməyə kömək edir. Mobil tətbiqlərdə istifadə olunan boşluqdoldurma, cümlə qurma, uyğunlaşdırma, səsli cavab vermə, seçim etmə və ani geribildirim tapşırıqları öyrənənlərin qrammatik biliklərini operativ şəkildə möhkəmləndirir. Larsen-Freeman qrammatikanın sadəcə "grammar" deyil, "grammaring", yəni işlək istifadə prosesi kimi qavranılmasını zəruri hesab edir [7, s. 34]. Mobil tətbiqlər məhz bu "işlətmə" mərhələsini aktivləşdirən rəqəmsal mühit formalaşdırır.

Kontekst əsaslı rəqəmsal tədrisdə qrammatik vahidlərin semantik və praqmatik yükünün açılması mühüm əhəmiyyət daşıyır. Tələbə yalnız struktur qəlibini əzbərlədikdə həmin formanın real nitqdə istifadəsində çətinlik yaşayır. Lakin struktur mətn, situasiya və kommunikativ məqsəd daxilində öyrədildikdə qrammatika funksional bilik səviyyəsinə keçir. Məsələn, şərt cümlələrinin tədrisində *If I had known, I would have acted differently* kimi nümunələr yalnız Past Perfect və would have + V3 qaydası kimi izah edilməməlidir. Burada peşmanlıq, baş verməmiş keçmiş ehtimalı və alternativ reallıq mənası tələbəyə açıqlanmalıdır. Langakerin yanaşmasına görə, qrammatik strukturun öyrənilməsi onun daşdığı konseptual mənanın dərk olunması ilə tamamlanır [6, s. 15].

Akademik və peşəkar diskursda da qrammatik strukturların kontekstual istifadəsi mühüm rol oynayır. Məsələn, *The company had experienced financial losses for several years. As a result, it implemented a new strategy. This approach has improved its performance significantly* nümunəsində Past Perfect, Past Simple və Present Perfect formaları müxtəlif diskurs funksiyalarını yerinə yetirir. Halidey və Matiessen göstərir ki, qrammatika mətn daxilində məna təşkil edən funksional sistemdir [4, s. 31]. Mobil tətbiqlərdə bu tip diskurs nümunələrinin təqdim olunması tələbələrin qrammatik düşünməsini gücləndirir.

Modal fellərin öyrədilməsi də kontekstual yanaşmanın əhəmiyyətini göstərir. *This strategy may increase profitability* və *This strategy will increase profitability* cümlələri struktur baxımından oxşar olsa da, praqmatik baxımdan fərqlənir. Birinci cümlədə ehtimal, ikinci cümlədə isə qəti hökm ifadə olunur. Svan qeyd edir ki, modal seçimin düzgün mənimsənilməsi dilin incə semantik fərqlərini anlamağa

imkan yaradır [12, s. 214]. Mobil tətbiqlərdə bu fərqlər qısa situasiyalar və seçim əsaslı tapşırıqlar vasitəsilə daha asan mənimsənilə bilər.

Mobil tətbiqlərin qrammatika tədrisində üstünlükləri bir neçə istiqamətdə özünü göstərir. İlk növbədə, bu tətbiqlər öyrənməni fərdiləşdirir. Tələbə öz tempinə uyğun şəkildə təkrar edə, tapşırıqları bir neçə dəfə yerinə yetirə və ani geribildirim ala bilər. Bu isə ənənəvi auditoriya şəraitində hər zaman mümkün olmur.

İkinci üstünlük interaktivlikdir. Kraşenin giriş nəzəriyyəsinə görə, öyrənən dil materialını anlaşılan giriş şəklində qəbul etdikdə mənimsəmə prosesi daha effektiv olur [5, s. 20]. Mobil tətbiqlərdə qrammatik materialın şəkil, səs, animasiya və qısa mətnlər vasitəsilə verilməsi həmin anlaşılan girişin formalaşdırılmasına xidmət edir.

Üçüncü üstünlük motivasiyanın yüksəlməsidir. Oyunlaşdırma elementləri, xal toplama, mərhələ keçmə, gündəlik fəaliyyət izləmə və fərdi irəliləyiş göstəriciləri öyrənənlərin dərəcə marağını artırır. Nunanın fikrincə, tapşırıqyönlü dil öyrənmə prosesi öyrənənin fəal iştirakı ilə daha səmərəli olur [8, s. 15]. Mobil tətbiqlər bu fəallığı gündəlik praktikada təmin edir.

Dördüncü üstünlük qrammatikanın kommunikativ bacarıqlarla integrasiyasıdır. Mobil platformalarda qrammatika çox vaxt dinləmə, oxu, danışmaq və yazı fəaliyyəti ilə birlikdə təqdim olunur. Bu, qrammatik biliklərin ayrı bir modul kimi deyil, ümumi dil bacarığının hissəsi kimi formalaşmasına kömək edir.

İngilis dili müəllimləri mobil tətbiqlərdən istifadə edərkən onları dərsin məqsədinə uyğun seçməlidirlər. Tətbiq sadəcə texnoloji yenilik kimi deyil, konkret qrammatik məqsədə xidmət edən vasitə kimi istifadə olunmalıdır. Məsələn, zaman formalarının tədrisində real situasiyalar verən tətbiqlər, modal fellərin tədrisində seçim və interpretasiya tapşırıqları təqdim edən platformalar, cümlə quruluşunun möhkəmləndirilməsində isə ardıcılıq və transformasiya tapşırıqları verən resurslar daha faydalıdır [11]. Müəllim mobil tətbiqdən istifadədən əvvəl tələbələrin səviyyəsini, yaş xüsusiyyətlərini və rəqəmsal savadlılığını nəzərə almalıdır. Tapşırıqların qısa, aydın və məqsədyönlü olması vacibdir. Jim Skrivener dərsin planlaşdırılmasında fəaliyyətlərin məntiqi ardıcılığının saxlanılmasını əsas şərtlərdən biri kimi qeyd edir [10, s. 109]. Buna görə də mobil tətbiqlər dərsin giriş,

məşq və möhkəmləndirmə mərhələlərinə uyğun şəkildə integrasiya olunmalıdır.

Praktik model kimi aşağıdakı ardıcılıq təklif oluna bilər: əvvəlcə müəllim qrammatik strukturu qısa situasiya və ya dialoqla təqdim edir; daha sonra mobil tətbiq vasitəsilə interaktiv məşq mərhələsi təşkil olunur; sonda isə öyrənənlər həmin strukturu danışmaq və ya yazı tapşırığında sərbəst şəkildə istifadə edirlər. Belə quruluş forma–məna–istifadə əlaqəsini möhkəmləndirir və rəqəmsal fəaliyyətin didaktik dəyəri artırır.

Beləliklə, rəqəmsal texnologiyalar, xüsusilə mobil tətbiqlər, qrammatika tədrisinin ənənəvi modelini tamamlayan və onu daha çevik, müasir və effektiv edən mühüm didaktik vasitə kimi qiymətləndirilə bilər. Bu baxımdan onların xarici dil tədrisi metodikasında daha sistemli şəkildə tətbiqi məqsəduyğun hesab edilməlidir.

Problemin aktuallığı. Müasir linqvodidaktikada ənənəvi, mexaniki qrammatika təliminin ünsiyyət ehtiyaclarını qarşılamaması və rəqəmsal platformaların təhsilə sürətli integrasiyası bu problemin araşdırılmasını son dərəcə aktual edir. Dil öyrənənlə-

rin qrammatik strukturları real həyat ssenarilərində tətbiq etməkdə çətinlik çəkməsi, mobil texnologiyalar vasitəsilə kontekst əsaslı yanaşmanın sistemli şəkildə araşdırılması zərurətini ortaya qoyur.

Problemin elmi yeniliyi. Tədqiqatda qrammatika tədrisinin koqnitiv-semantik mahiyyəti ilə mobil tətbiqlərin təqdim etdiyi situativ-interaktiv imkanlar ilk dəfə vəhdətdə və funksional diskurs müstəvisində təhlil olunmuşdur. Məqalədə rəqəmsal mühitdə qrammatik vahidlərin sadəcə formal struktur kimi deyil, pragmatik və konseptual yükü ilə birlikdə mənimsədilməsinin nəzəri əsasları “grammaring” (işlək istifadə) konsepsiyası çərçivəsində əsaslandırılmışdır.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Məqalədə təklif olunan forma–məna–istifadə zəncirində əsaslanan mərhələli praktik model, ingilis dili müəllimlərinə mobil tətbiqləri dərslər müxtəlif mərhələlərinə effektiv integrasiya etmək üçün birbaşa bələdçilik edir. Tədqiqatın nəticələri rəqəmsal dil vəsaitlərinin və mobil təlim proqramlarının (metodik vəsaitlərin, silabusların) hazırlanmasında, həmçinin tələbələrin müstəqil, fərdiləşdirilmiş qrammatika dərslərinin təşkilində praktik mənbə kimi istifadə oluna bilər.

Ədəbiyyat

1. Tağızadə V. Ali məktəbdə xarici dillərin tədrisi prosesində multimedia texnologiyalarının tətbiqinin pedaqoji şərtləri // –Bakı: Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutunun Elmi əsərləri, –2025. cild 92, № 5.
2. Celce-Murcia, M., Larsen-Freeman, D. The Grammar Book: An ESL/EFL Teacher's Course. 2nd ed. –Boston: Heinle & Heinle, –1999. –854 p., pp. 25–40.
3. Ellis, R. Current Issues in the Teaching of Grammar // TESOL Quarterly, –2006, Vol. 40, No. 1, –pp. 83–107.
4. Halliday, M. A. K., Matthiessen, C. Halliday's Introduction to Functional Grammar. 4th ed. –London: Routledge, –2014. –808 p., pp. 30–50.
5. Krashen, S. D. Principles and Practice in Second Language Acquisition. –Oxford: Pergamon Press, –1982. –202 p., pp. 15–30.
6. Langacker, R. W. Cognitive Grammar: A Basic Introduction. –Oxford: Oxford University Press, –2008. –562 p., pp. 10–25.
7. Larsen-Freeman, D. Teaching Language: From Grammar to Grammaring. –Boston: Heinle, –2003. –370 p., pp. 30–50.
8. Nunan, D. Task-Based Language Teaching. –Cambridge: Cambridge University Press, –2004. –240 p., pp. 10–25.
9. Richards, J. C., Rodgers, T. S. Approaches and Methods in Language Teaching. 3rd ed. –Cambridge: Cambridge University Press, –2014. –410 p., pp. 150–180.
10. Scrivener, J. Learning Teaching. 3rd ed. –Oxford: Macmillan Education, –2011. –416 p., pp. 160–175.
11. Shukurova F. Foreign Language Teaching Methods in Task-Based Learning. Research Gate. Arab World English Journal 15(1):44-55 March 2024
12. Swan, M. Practical English Usage. 3rd ed. –Oxford: Oxford University Press, –2005. –658 p., pp. 15–25; 210–220.
13. Thornbury, S. How to Teach Grammar. –Harlow: Longman, –1999. –182 p., pp. 40–60.
14. Ur, P. A Course in Language Teaching: Practice and Theory. –Cambridge: Cambridge University Press, –1996. –375 p., pp. 80–90.

Redaksiyaya daxil olub: 09.08.2026